

XVI. mendea: Nafarroan euskara nagusi zen garaia

Aspaldiko kontua da hau. Zein da Nafarroako hizkuntza? Nafarroan euskara noraino ailegatu zen? Noiz artio hitz egin da han edo hemen? Zenbateko inportantzia izan du?

Esan genezake Nafarroan euskararen inportantzia ukatu egin dela zenbait historialarien lanak ikusten baditugu. Jakina, artxiboak gain-gainetik begiratu, eta bai, den-dena erromantzez edo gaztelerez idatzirik dago. Euskaraz deus idatzirik nekez topatuko duzu. Eta lehenbiziko begirada horrek balio izan die zenbait euskararen hedapena, indarra eta inportantzia ukatzeko. Euskarazko idatzirik ez izatean pentsatu izan dute errazena: hemen erdaraz mintzatu izan da, den-dena erdaraz idatzia baitago.

Baina, aspaldian atera izan dira bestelako azterketak ere, euskarak ez dakit noiz artio iraun zuela Iruñean, Oliteraino hitz egiten zela ez dakit zein mendetan. Batek eta bestek kontu horiek atera dituzte, liburu eta artikuluetan.

Baina orain Peio J. Monteano Sorbet Atarrabiako historialariak atera du liburu eder bat, El Iceberg navarro. Euskera y castellano en la Navarra del siglo XVI deitua.

Monteanok anitz lan baditu honetaz eta hartaz idatzia. Batez ere Nafarroako konkistaz. Historialari trebea, zaildua, nekagaitza artxiboen arakatzen... Aspaldi bagenekien euskararen historiaren inguruan liburu bat idazten ari zela, baina, benetan, harritu gaitu harilkatu duen liburuak: datu pilaketa, frogaz eztabaidaezinak... eta den-dena erraz irakurtzeko gisan. Historia pila bat, protagonista anitz, egoera zailak... Iruñean euskara, gure hizkuntza sendo-sendo Nafarroako erdialdean. Administrazioan izan zuen lekua,

Elizak eman zion balioa...

Egoera zailak, Nafarroaren konkista eta menperatzea, erlijio borrokak, sorginen kontrako auziak...

Eta protagonista mota guztietatik: errege eta menpeko, kapare eta herritar arruntak, obispo eta apez soil, sorgin eta santu...

Denetaz baliatzen da autorea ur garbia ateratzeko. Nafarroako euskara hor izan dugula frogatzeko, herrieren gehiengo euskaldun hutsa zela azaltzeko. Eta aldi berean irakurgarria eta atsegina egiteko.

Eta Nafarroako zoko guztiak begiratu ditu, sortaldea eta sartaldea, Nafarroa Behera eta Erribera, Iruñea eta Erreinu zaharreko herri ttikiena. Osotasuna emateko kontatzen duenari.

Eta gure alderdia ere behin baino gehiagotan ateratzen da historia honetan, has Anotzibartik eta, buka ez dakit non: Oskotz, Igoa edo ez dakit zein herritan. Uste ez genuen hainbat ondorio atera dizkigu Monteanok lan honetan: funtzionarioak ia denak euskaldunak zirela, edo nafartarren 10tik 7 baino gehiago euskalduna zela. Edo nafartarren erdiak gaztelerez tutik ere ez zekiela.

Edo, zer esan, Euskal Herriko euskaldunen erdiak Nafarroan bizi zirela esaten badizugu? Zerbaitengatik dio Monteanok Mundu euskaldunaren gotorlekua Nafarroa zela.

Izena: El Iceberg navarro. Jakina izebergaren zati ttikiena da ikusten dena, uretik kanpo dagoena, baina ur azpian dagoena, gure begietatik at dagoena da aise handiena. Horrela pasatu da gure hizkuntzarekin, ikusiezina izan da baina ongi arakaturaz gero, argi dago Nafarroako hizkuntza hedatuena eta mintzatue-na euskara izan dela.

Eta guk gehituko genioke, oraindik bizi den bertako bakarra.

Bai, atseginez irakurri dugu, ez dago esan beharrik. Eta edozeinek ere irakur dezakeena. Zorrotza, zehatza, atsegina eta jakin beharrekoa, gehiago gaurko egunean entzuten diren zenbait gauza entzun behar izan ondoren.

HIZTEGIA

Mendea: *Gizaldia (siglo)*
Erromantzea eta gaztelera kasu honetan bera da.
Azterketa: *investigación*
Arakatu: *miatu*
Harilkatu: *ovillar, devanar*

Kapare: *noble*
Sortaldea: *Este*
Sartaldea: *Oeste*
Nafarroa Behera: *Baja Navarra*
Gotorlekua: *fortaleza*